

Nansens første isbjørnjakt

Harald Dag Jølle

Den unge Fridtjof Nansens møte med Ishavet i 1882 satte varige spor. Her samlet han zoologisk materiale for doktorgraden sin. Her så han fjellene på Øst-Grønland som ga ham ideen om å krysse innlandsisen. Og her møtte han for første gang isbjørnen.

«**J**eg sigtede midt i hårhvirvelen, og denne gang smaldt det. Bamsen likte ikke kosten, den udstødte et brøl, bed etter såret, tumlende overende, men sprang atter op og afsted bar det.» Nansen puttet en ny patron i rifla og skjøt bamsen i baken, som nå var den eneste synlige delen av dyret. «Et nyt brøl, og endnu hurtigere afsted». Den 20-årige studenten fulgte etter, fra isflak til isflak. Til slutt ble det for vanskelig for den skadde bjørnen å hoppe mellom flakene. Nansen siktet på nytt. Og traff mellom skulderbladene. «Nu var den færdig. Den faldt tilbage i vandet, betragtede mig rasende med sine små ildgnistrende sorte øjne, men kunde intet gjøre. Nok en kugle endte dens lidelser.»

Mens Nansen sto der og beundret sitt bytte, la tåka seg over drivisen. «Det var min første isbjørn, og ikke lidet stolt modtog jeg kaptejnens og de andres lykønskninger.»

Nansens første artikkel

«Isbjørnen er af naturen beundringsværdig udrustet til det liv, den har at føre.» Slik innleder zoologen Fridtjof

Nansen sin aller første tekst han har på trykk. Artikkelen publiseres i *Norsk Idrætsblad*, under spalta «Jagt og Skyding», og handler om jaktopplevelsene på selfangstskuta «Viking» i Vestisen i 1882.

Nansen innleder artikkelen med å opplyse sine lesere om selve dyret: «Dens kraftige legeme, dens tykke hvide pels, dens overlegne evne til at færdes såvel i vandet som på isen, og endelig dens udholdenhet til i lange tidsrum at kunne undevære føde gjør den merkelig skikket til at leve i de barske polaregne, udenfor hvilke den ikke trives.» Nansen kunne også fortelle at «Isbjørnen er et klogt og forstandig dyr, men den plages også af en sterk nysgjerrighet, og ofte har polarfarere fået erfare dette».

Samtidig var det mye forskerne ikke visste om isbjørnen på 1880-tallet. For eksempel om den lå i hi, som sin brune fetter, eller når på året den hadde paringstid. Heller ikke nøyaktig hvor den ferdes. Men Nansen slo fast at bjørnen i alle fall vandret så langt nord som mennesket til da hadde kommet, og at utbredelsen mot sør var sammenfallende med drivisgrensa.

Dessuten kunne han si litt om bjørnens oppførsel. «Isbjørnen er lidet selskabelig, og hannen følger ikke hunnen.» Han kunne også fortelle at det rådet ganske ulik oppfatning om isbjørnens gemytt og mot: «nogle anser den for meget farlig, medens andre foragter den aldeles»; noe som gjerne hadde sammenheng med hvilke «omstændigheder, hvorunder man har truffen den.» Å skyte den, var uansett ingen risikosport: «Jagten på den er med nutidens hurtigladende geværer i almindelighed ikke forbundet med nogen særdeles fare, skjønt den er et meget seiglivet dyr. Selv skudt gjennom hjertet kan den gå et længere stykke før den falder.» Inuittenes tradisjonelle jakt med spyd, derimot, kunne «dog ofte have farlige følger».

Livet på «Viking»

Nansen var med nordover for å samle vitenskapelige prøver til videre studier ved Bergen Museum. Resten av mannskapet var om bord for å tjene til livets opphold som fangstmenn. Det var selen, og selskinnet, de var ute etter.

Møtet med Ishavet og ishavskulturen var utvilsomt en ny erfaring for den

Nansen og kaptein Axel Krefting på
isbjørnjakt: «Den sidste ære vises den, idet
den ved midnatsolens belysning bliver

fotograferet,» skrev Nansen til dette billedet i
Norsk Idrætsblad.

Foto: © Nasjonalbiblioteket.

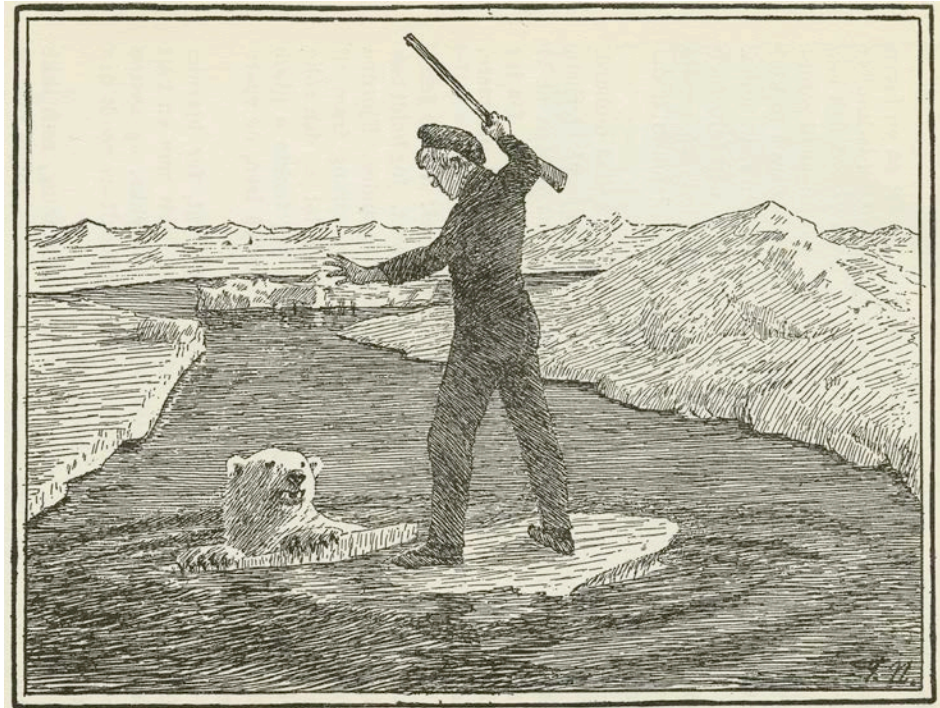
unge akademikeren. Nansen hadde tatt examen artium i 1880 og deretter studert zoologi ved Universitetet. Etter de fleste målestokker kom han fra en totalt annen verden enn de som hadde sitt virke om bord på ei ishavsskute. Selv om han hadde hengt igjen sine «blå klæder» før avreise fra Arendal, var det neppe noen om bord som regnet den sjøsyke østlendingen, med sin relativt fornemme bakgrunn og akademiske skoloring, som en av gutta. Riktignok var han en relativt erfaren jeger. Han hadde tilbrakt mye tid i skogen sammen med sin ett år yngre bror Alexander. Men det kompenserte neppe for at 1800-tallets sosiale strukturer tydelig signaliserte hvem du var. Den vordende konservatoren ved Bergen Museum hadde likevel ikke problemer med å innrette seg om bord, ser det ut til. Det var et samfunn med drevne sjø- og fangstmenn som Nansen fant det interessant å lære mer om. Han kom dessuten godt overens med kaptein Krefthing, og når de to satt sammen i akterkahytten og spiste kveldsmat, lyttet Nansen begeistret til sjømannens fortellinger fra fangstlivet i isen. Og når stormennene og stuerten kom inn, var det bare å sette seg til rette og høre på den ene fascinerende historien etter den andre.

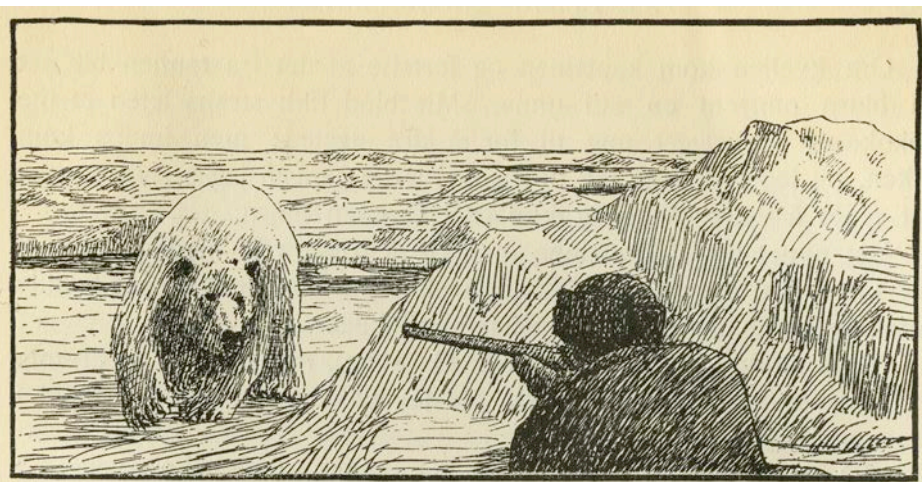
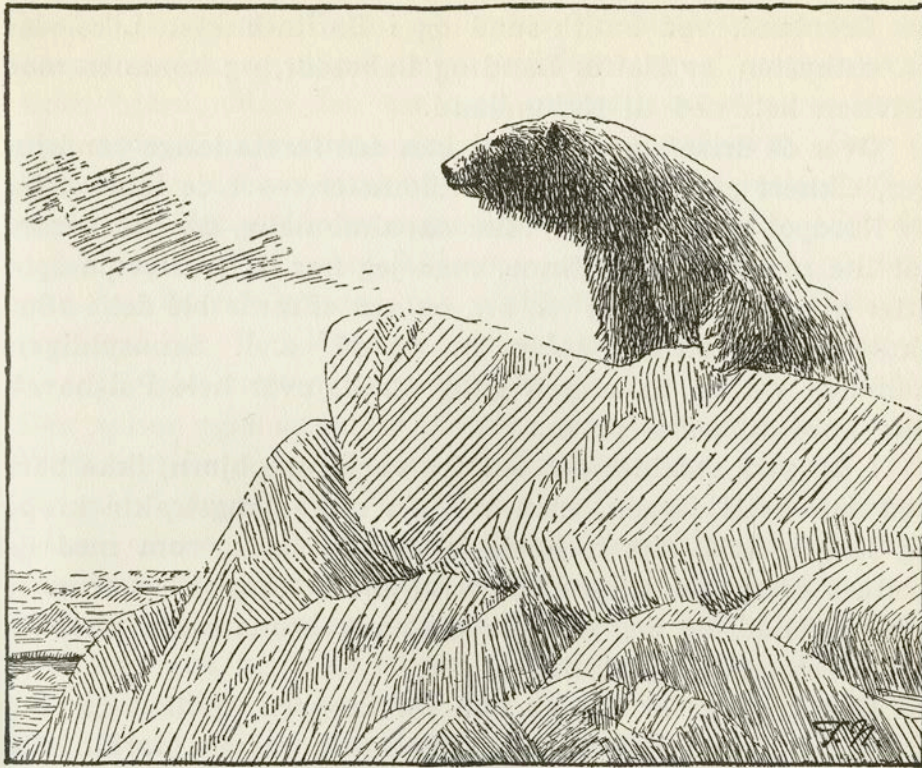
I 1924 gjenfortalte Nansens den over 40 år gamle jakthistorien i boka *Blant sel og bjørn* – nå også rikt illustrert med egne tegninger. Nansen var en dyktig maler og tegner. I sine bøker, vitenskapelige og populære, sto han selv for mange av illustrasjonene (se alle illustrasjoner i denne artikkel).

I slutten av juni ble «Viking» sittende fast i isen på omlag 66 grader, 50 minutter nord. Bom fast. Og det var lite de kunne gjøre med situasjonen annet enn å følge strømmen, vente på at skuta skulle slippe ut av isen igjen og å lese røverromaner. Det ble dårlig stemning ombord, skrev Nansen, etter å ha vært en tur framme hos fangstmennene i folkelugaren: «De var meget modløse, og mente, vi aldrig vilde komme levende ud fra isen igjen, enten vilde vi blive knust mellem isflagene, eller også blive liggende og sulte ihjel – de vidste ikke rigtig, hvad der var at foretrække.»

Jaktiver

Å ligge fast i isen var nok trist for de som levde av selfangst. Men ikke for han som søkte opplevelser i isen. Og debutforfatter Nansen delte velvillig jakthistoriene sine i artikkelen som gikk som en føljetong våren 1883. For eksempel denne fra 6. juli: Nansen og kapteinen satt og koste seg med et fingerbøl sherry etter middag. Så kom varselet fra tønna om «tre bjørner i læ». Nansen, kapteinen og en av mannskapet med det talende kallenavnet *Ballonen*, fant fram rifler og var raskt ute på isen. Bjørnene, ei binne med to unger, fikk snart ferten av jegerne og kom mot dem. «Vi tog da også vor sedvanlige stilling,

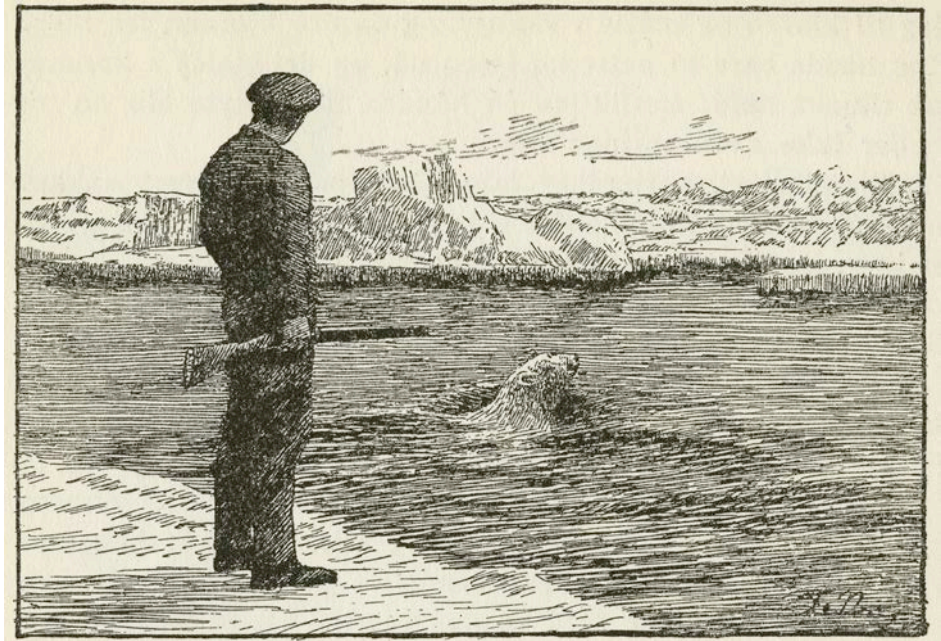

alle tre ved siden af hverandre på maven oppe på et koss, og betragtede herfra i al ro kapløbet, hvor vi selv skulde være prisen.» Kapteinen skulle ta binna, ble de enige om. Nansen den ene ungen, som nå krysset et isflak like foran ham. Ungbjørnen stanset og betraktet de fremmede, «krøb så sammen som en kat og kom snigende fremover til sprang hvert øjeblik. Den kom på 15, på 10, på 8 skridt.» Forfatter Nansen viser talent for å dramatisere: «Riflen var ved kinden og fingeren færdig på aftrækkeren.» Han fulgte hver bevægelse til ungen, men kikket nå og da på mora for å se om også hun snart var på skuddhold. «Ungene er kommen helt indunder kaptejnens bøssemunding, medens han opmerksomt følger moderen, den stanser, musklerne spændes, der kan ikke ventes længre – det smælder, –».

Og denne historien, fra 8. juli: Igjen ble de purret med melding om liv utenfor skutesida. Det var en bjørn som spiste på en gammel selskrott. Den var så opptatt med måltidet at jegerne kunne komme ganske nær uten å bli oppdaget. «Men da betænkte den sig heller ikke længe.» De tobeinte kastet seg ned på isen. Bjørnen gikk rett mot dem. Til den var på 50 meters avstand. Først «da stanser den, lurer – og tverkaster sig bag et kos, kommer atter frem smygende som en kat og tager så plutselig tilsprang for at kaste sig over os.» Også denne gangen gikk det bra – for kapteinen og Nansen. Bjørnen trakk sitt siste åndedrett ti meter fra sine drapsmenn.

På vei tilbake til «Viking» diskuterte Nansen og kapteinen sikkerhetsmarginen på den jakta de holdt på med. Var det fornuftig å vente så lenge med å trekke av? Hva om patronen hadde kilt seg ... «jo vi var enige om, at det ikke var ganske forsvarlig, lovede hinanden som sedvanlig, at det neste gang ikke skulde ske, og at vi skulde se til at blive lidt forsigtigere. Dog, loven er ærlig og holden besværlig; neste gang, vi havde bjørn foran os, var alle gode forsætter glemmt. Begge fandt vi alltid sporten for spændende og interessant til at ødelægges for tidlig.»

Den mest omfattende jakthistorien blir likevel denne, fra 14. juli. Det hadde nå gått noen dager, så «vi begyndte atter at længes efter bjørn.» Men så kom igjen signalet fra tønna om en stor rugg ute på isen. Igjen var Nansen og kaptein Krefting raske i vendinga, og nå fulgte matrosen Paul med dem. Bjørnen slentret fram og tilbake og «betragtede os fra forskjellige kanter; den var åbenbart mere mistroisk end de foregående.» Det hastet derfor å komme på skuddhold før den forsvant mellom iskossene. Og med hastverk, «glemmer man gjerne forsiktighed, og således glemte jeg da også de lumskte iskanter», som Nansen snusfornuftig forklarte var årsak til at han falt i vannet. «Nu, det var litt koldt; men hva det først gjælder, er at klare riflen.» Han kastet den opp på kanten, men den skled ut i vannet igjen. «Jeg dukker efter og får den atter fat», skriver han, og svømte til et sted hvor han klarte å komme seg opp på isen.

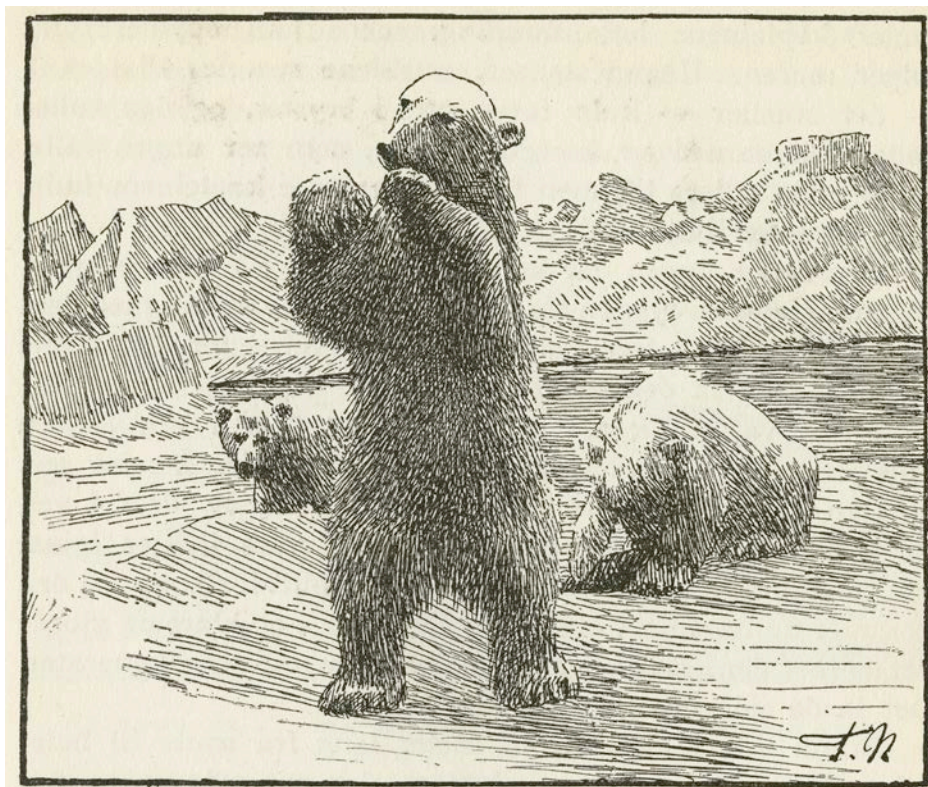
På ny tok han opp forfølgelsen. «Riflen farer til kindet» og treffer bjørnen i baken. Isbjørnen siger sammen, glir ut i vannet og forsvinner. Det lå to isflak midt i råka. Nansen vil over. «Jeg hopper til og kommer pent ud på det ene; det var så vidt det bar.» Han vaklet, og strevede med å få balansen – «da skyder bjørnens hoved op som et lyn ved flaget foran, den kaster sig brølende op på dette, og i neste nu skulde det vel gjælde mig; jeg kom den dog uheldigvis i forkøbet, fik balansen og placerede en kugle midt i bamsens bryst, så hårene blev sorte af krudtrøgen. Den tumlede i

vandet og udåndede, jeg havde nær sagt, 'i mine arme'».

Kapteinen påla nå Nansen å dra tilbake til «Viking», siden han var både våt og kald. Det var visstnok en avgjørelse det ikke var rom for å diskutere. Og Nansen lystret helt til han hørte om nye bjørneobservasjoner. En ung mann med ambisjoner om å bli polarhelt, lot seg tydelig ikke stoppe av fukt og kulde. Heller ikke av ei og anna råk: «Jeg var våd før, og lidt vand mere eller mindre gjorde intet; jeg behøvde således ikke at gjøre mange omveie for klarene.»

Han tok raskt igjen en av bjørnene. Og i Nansens røffe penn foregikk jakten slik: «Jeg sendte den et skud gjennom brystet, så den faldt, men den rejste sig atter og flygted; jeg satte efter, og da den vendte og kom imod mig, fik den en kugle gjennom hovedet, der endte dens liv.» Så var det neste bjørn. Den ble truffet og falt i vannet. Nansen tenkte praktisk og «lod jeg den rolig svømme over til den anden kant, idet jeg tænkte at give den sin rest, når den var kommet op på isen, for at spare os bryderiet med at trække den op.» Men her foregnet han seg. Bjørnen spratt opp på isen igjen og forsvant raskt mellom noen koss, uten at Nansen rakk annet enn å sende den ei virkningsløs kule i akterspeilet. På nytt var det å ta opp jakten i et vanskelig terreng. Igjen var det korteste vei. «Jeg, der ikke gad gå rundt 'gik på vandet'». Oluf, en av de andre jegerne, hadde ikke samme teknikk og plumpet uti. «Det var altså bjørnen og jeg alene, der skulde prøve kræfter, og vi havde nok begge besluttet at gjøre vort yderste. Den sprang for livet, og jeg for æren; thi det var for galt at have været en bjørn så nær uden at få den.» Igjen ble det et veldig kappløp – «Var klarene for brede til at hoppe, 'lagde jeg på svømmen'; thi der var ingen tid at spille med at 'gå udenom'». Bjørnen ble felt med Nansens siste patron.

To ukers eventyr var over. Riktignok ble det observert enda en bjørn: «Vi burde dog havt den også, så var sneset blevet fuldt. Nu havde vi ikke mere end 19, men fik jo endda være fornøjede.»

Til tross for Nansens barske tone i mange av jakthistoriene, gir han også uttrykk for den blandede følelsen det var å se isbjørnen gå i bakken «Hvor vakkert det er, dette stolte dyr, som nu ligger der på sneen i sin hvidgule pels, medens det friske røde blod drypper ned fra bringen.» Det var vemodig å tenke på at en slik skapning måtte bukke under for menneskets klokskap; «at den skal kunne stanses i sit frie liv af et lidet lumpent stykke bly.» Plutselig lå bjørnen der, ufarlig, men for noen sekunder siden hadde den vært den suverene. Hvem hadde da turt å utfordre? Hvem kunne «tilbyde den en kamp bryst mod bryst, uden bistand af dette lumske pusterør?» Det var egentlig trist, skrev Nansen, at selv den feigeste, usleste menneskeskapning, med ei borse i hånda kunne «besejre endog de modigste og sterkeste dyr på jordens overflade, myrde dem på langt hold og med koldt blod.»

Ungdommelig stolthet

Det er åpenbart en stolt forfatter som sitter ved sitt skrivebord i Bergen, med føttene på det største isbjørnskinnet, og fører ned den ene dramatiske situasjonen etter den andre.

Han skriver om tematikker og hendelser som han skal komme tilbake til mange ganger senere i livet. Men når vi leser Nansens debutartikkel, er det slående hvordan den skiller seg fra hans senere forfatterskap, hvor nettopp *underdrivelse* ofte brukes som et litterært virkemiddel. For eksempel da han gjengir Hjalmar Johansens kjente

kamp med isbjørnen i Polhavet med den klassiske formuleringa «Ja, nu maa De skynde Dem, ellers blir det for sent.» I teksten fra «Viking»-ferden forklarer og tegner han tydeligere, han legger på forsterkende ord for at leseren *virkelig* skal skjønne dramaet. For eksempel om den ene bjørnen han skyter: «Blodet siler fra munden, og øjnene spruder gnister, et rystende syn.»

Dette inntrykket forsterkes om vi ser på boka *Blant sel og bjørn* som Nansen ga ut i 1924. Den handler om ferden med «Viking», 42 år tidligere. Her er flere av jakthistoriene gjengitt. Nå har for eksempel de ordrike forklaringer på hvordan han kom over åpent vann blitt redusert til det enkle: «Jeg gikk i vannet og svømte over.» Forsterkninger som «Nu, det var lidt koldt», da han ufrivillig datt i vannet, har blitt til det virkningsfulle « -- plask -- mitt i råken lå jeg.» Og nå er dykket etter rifla som datt i vannet blitt redusert til at han «fikk hugget den på farten i vannet». En del av den ungdommelige kautheten er rett og slett borte i Nansens voksne penn.

Det samme er en del av veslevoksenheten. Nansen avsluttet originalartikkelen med følgende visdomsord: «Minderne, de herlige minder, det er jægerens dyreste øje, en skat han ofte tager frem, et klenodie, der ikke falmer, og som aldrig tabes.» Jakthistoriene i boka fra 1924 avsluttes med at mannskapet lager slik bråk under hjemkomstfesten i Arendal at politiet måtte gripe inn. Men fangstfolkene hadde lite respekt for øvrigheta etter tre måneder i isen. Forfatteren lar en av fangstmennene,

Petter Holmestranding, forklare situasjonen til politimesteren i Arendal: «Du politimester, jeg skal si dig noe jeg. Jeg så Nansen fly etter en isbjønn deroppe i Ishavet. Han flau fort, men neimen om han flau så fort som politi-konstablene dine. Vi så bare atterennen og sveivene på dem ettersom de forsvant op gjennom gata.»

Litteratur:

Nansen, Fridtjof: «*Om isbjørnen og isbjørnjagter under Grønlandskysten 1882*», Norsk Idrætsblad, Kristiania, 1883.

Nansen, Fridtjof: *Blant sel og bjørn. Min første Ishavs-ferd*, Kristiania, 1924.

Jølle, Harald Dag: *Nansen. Oppdageren*. Oslo 2011.

Harald Dag Jølle er polarhistoriker ved Norsk Polarinstittut. Han har doktorgrad i historie fra UiT Norges arktiske universitet, har

skrevet biografi om Fridtjof Nansen (Gyldendal 2011) og var medredaktør for trebindsverket *Norsk polarhistorie* (Gyldendal 2004).

E-post: harald.dag.jolle@npolar.no